

УДК 159.923.2–027.21–053.5

Сумарева Катерина Володимирівна

психолог, Центр психологічної допомоги дітям та підліткам «Рівновага», Київ, слухач Інституту післядипломної освіти Київського національного

університету імені Тараса Шевченка

e-mail: sumarievaK@gmail.com;

ORCID 0000–0001–8373–6547

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ
«Я-КОНЦЕПЦІЇ» ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

У статті досліджується формування Я-концепції дитини молодшого шкільного віку. Надається стислий історичний нарис розвитку уявлень про поняття «Я-концепція» та основні визначення. Аналізується структура Я-концепції та визначаються фактори, що впливають на розвиток самооцінки з моменту народження людини. Розглядаються особливості «Я-концепції», що характерні саме для молодшого школяра.

Ключові слова: Я-концепція, молодший шкільний вік, формування Я-концепції, розвиток самооцінки, структура Я-концепції.

Постановка проблеми. Людина — істота суспільна. Як тільки новий член соціуму з'являється на світ, його одразу включають в коло зв'язків (спочатку родини, а потім і широкої аудиторії). Перше, чому його навчають, — норми поведінки допомагають відрізнити погане від доброго, моральне від аморального. Це все дає людині можливість бути прийнятним в соціумі та подобатись іншим. Від моделі сім'ї (а саме правил, устоїв, звичаїв) буде залежати несвідомий вибір стратегії поведінки, а також формуватись стиль спілкування. А за думкою К. Роджерса — навіть сценарій життя. «Я-концепція» — це результат спілкування людини, її зростаючих контактів з навколишнім світом, побудованих суспільних зв'язків. Поява цих контактів і зв'язків робить людину певною мірою взаємозалежною з оточуючим середовищем, і відповідно до цього самореалізація, самовизначення набувають особливого статусу. «Я-концепція» — це відчуття постійної визначеності самого себе, свого Я. «Я-концепція» дає зрозуміти не тільки «Хто я є?», а і замислитися над тим, «Чого я можу досягти?», «Який я майбутній?», «Як мене сприймають інші?».

З віком ми в певній мірі вчимося приймати самостійні, незалежні від засвоєних у дитинстві стратегій поведінки, рішення, але все одно дуже часто використовуємо сценарії, що було створено на початку нашого життя.

Особливо важливим віковим етапом у формуванні самооцінки є період молодшого шкільного віку, в якому дитина вперше залучається до соціально-значимої діяльності, в широкі сфери спілкування, а це значно прискорює процес самопізнання. Саме тому формування позитивної «Я-концепції», вплив на неї з боку оточуючих дорослих та використання інформації

про «Образ Я» дитини має таке велике значення в навчальному та виховному процесі.

Вивченням поняття «Я-концепції» займалися вчені різних психологічних напрямків та шкіл. Серед них В. Джеймс, К. Роджерс, К. Ховленд, А. Ламсдейн, Ф. Шеффілд, М. Шеріф, І. С. Кон, А. Маслоу, А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський, Дж. Мід, Ч. Кули, Ю. М. Орлов, П. М. Чамата, Р. Берн, Е. Еріксон та інші.

Враховуючи вищезазначене, автор ставить за *мету в даній статті* розглянути психологічні особливості «Я-концепції» дитини молодшого шкільного віку, а саме процес формування самооцінки та фактори, що є визначальними для цього процесу.

Результати дослідження. У багатьох психологічних теоріях «Я-концепція» займає центральне місце, однак при цьому важко знайти універсальне визначення або єдину термінологію відносно цього питання. Враховуючи многогранність цього поняття, можна припустити, що саме тому не існує цілісного розуміння закономірностей становлення «Я-концепції» людини в онтогенезі. Так що ж таке «Я-концепція» і яким чином її визначають в психології?

«Я-концепція» — це потужна система переконань, установок і уявлень людини про себе та ситуації, що її оточують. Тобто «Я-концепція» — це набір уявлень про себе і почуттів стосовно себе, а саме уявлення про те, хто ви є. «Я-концепція» починається з самоусвідомлення [1].

В роботі Роджера Бернса «Розвиток Я-концепції та виховання» знаходимо визначення поняття — «сукупність уявлень та установок індивіда, спрямованих на себе, в поєднанні з їх оцінкою». Там само він пише про позитивну та негативну «Я-концепцію». Під позитивною — розуміємо саме позитивне самоставлення людини, її самоповагу, самосприйняття, адекватну самооцінку. При виявленні негативного самоставлення, неадекватної самооцінки, при наявності неприйняття себе — говоримо про негативну «Я-концепцію» [2].

Схоже визначення зустрічаємо і в психологічному словнику за редакцією А. В. Петровського та М. Г. Ярошевського. Вони визначають «Я-концепцію» як відносно сталу систему уявлень індивіда про себе, що усвідомлюється. Ця система виступає основою, на якій базуються взаємини з іншими людьми та ставлення до себе [3].

Піонером, який замислився над проблемою «Я-концепції» в психології, став Вільям Джеймс. Глобальне, особистісне «Я» він бачить як двоїсте утворення — поєднання Я-свідомого (чистого досвіду) та Я — як об'єкту (змісту цього досвіду). Ці сторони завжди існують в одному часі. Саме Джеймс першим глибоко описав концепцію особистісного «Я» (в розрізі самопізнання), висунувши гіпотезу подвійності природи «Я» інтегрального [4]. А вже в 1950-х роках представники гуманістичного напрямку ввели термін «Я-концепція». При цьому вони розглядали питання цілісності «Я» людини, її самовизначення в соціумі [5].

На початку ХХ століття «Я-концепцію» вивчали не лише психологи, але і соціологи. Основні імена — що варто виокремити — Чарльз Кулі і

Джордж Мід. Ч. Кулі вперше привернув увагу до важливості суб'єктивного трактування зворотного зв'язку від оточуючих, а саме використання його як основного джерела інформації про наше «Я». До того ж він сформулював ідею «Я-дзеркального», зробивши акцент на те, як впливають наші уявлення про оцінку оточуючих на нашу самооцінку. Через спілкування людини з певними групами (до яких він себе відносить) народжується «Я-дзеркальне». Для цих груп є типовим безпосереднє спілкування членів між собою, певна стабільність групи, високий рівень тісної взаємодії учасників. Ці фактори приводять до взаємного злиття групи з індивідом. Безпосередні відносини між членами групи надають індивіду зворотний зв'язок для самооцінки. Тобто становлення «Я-концепції» проходить як наслідок постійних проб та помилок, завдяки чому приймаються цінності, приміряються ролі тощо.

Д. Мід в свою чергу бачив формування «Я» як певний соціальний процес (цілісне психологічне явище), що протікає у внутрішньому світі людини. Він зазначав, що завдяки культурі (складній сукупності символів, що є однаково значимі для кожного члена суспільства) особистість має змогу передбачити не тільки поведінку іншої людини, а і те, як ця людина може спрогнозувати свою власну поведінку. Особистість приймає та усвідомлює ті уявлення, що є у інших відносно неї. Саме так відбувається процес самовизначення. Мід стверджує, що людина не є одинокою, і соціум створює формат та наповнює сенсом процес розвитку «Я-концепції» [6].

В підході Еріксона особлива увага приділяється его-ідентичності. В якості основи для її розвитку він бачить «культурно значущі досягнення», які набувають особливого сенсу в період кризи юнацького віку. Адже саме в цей період спостерігається феномен розмиття кордонів его-ідентичності. Також авторству Еріксона належить генетична теорія виникнення его-ідентичності.

На досягненнях Карла Роджерса побудовано більшість сучасних розробок та досліджень по темі «Я-концепція». Поняття Самість або «Я-концепція» (для Роджерса вони є тотожними) — це організований, послідовний концептуальний гештальт, що складається з розуміння особливостей «Я», особливостей відносин з членами соціуму або життєвими ситуаціями, та цінностей, що формуються в наслідок цього розуміння. Людина може його усвідомити, але не обов'язково усвідомлює.

До складу «Я-концепції» Роджерса входить компонент, який він називає «Я-ідеальне» і який, на його думку, є для людини найціннішим і найбажанішим, вона до нього особливо прагне. Це «Я» демонструє наше бачення, якими ми хочемо бути, або якими ми вважаємо за потрібне бути.

Враховуючи той факт, що «Я-концепція» формується завдяки соціальному оточенню, Карл Роджерс висуває умови, що є значущими для неї, а саме:

1) Потреба в позитивній увазі. Любов і розуміння необхідні кожній людині. У немовля це знаходить вираження в бажанні, щоб про нього турбувались і любили. З часом ця потреба трансформується в бажання бути схваленим. Ця ідея перегукується з соціокультурною теорією особистості Карен Хорні. Адже вона виділяла базову і провідну (що грає головну роль

в процесі розвитку особистості) — потребу в безпеці — необхідність немовляти бути бажаним, улюбленим та захищеним.

2) Відчуття цінності. З дитинства схвалення з боку батьків для нас стає гарантією любові та подальшої підтримки. Ми також проводимо паралель між нашої поганою поведінкою і тим, що нас перестануть цінувати. З часом це трансформується у відчуття своєї цінності в відносинах, або у відсутність подібного відчуття.

3) Безумовна позитивна увага. Для нас вона означає, що нас приймають саме такими, якими ми є, при цьому ми чинимо, як вважаємо за потрібне. Безумовна позитивна увага не буде залежати від значимості вчинків конкретного індивіда.

На думку Роджерса, дії людини в більшості випадків відповідають її «Я-концепції». Тобто людина намагається утримувати баланс між емоціями та сприйняттям себе. Це може означати, що ті переживання, що людина приймає і співвідносить зі своїм образом «Я», — усвідомлюються нею. І навпаки, переживання, що є конфліктними, або загрожують відчуттю себе, можуть ігноруватися або заперечуватися. Людина начебто не пускає їх до усвідомлення [7].

Ю. М. Орлов вважає що неможливо повністю усвідомити своє Я, і тому частина «Я-концепції» існує несвідомій формі. На його думку «Я-концепція» це досить стала і жорстка послідовність конкретних типів поведінки та психічних станів. П. Р. Чамата до «Я-образу» відносить тілесну будову і навіть функціонування певних внутрішніх органів, а також розуміння психічних процесів та властивостей, дії людини, її мотиви, цілі. Також важливими елементами є саморозвиток, визначення свого місця в житті.

І. С. Кон до структури рефлексивного «Я» відносив:

По-перше: соціальну ідентичність, а саме до якої групи, статусу, категорії відносить себе індивід. Завдяки цій ідентичності людина формує поняття «ми» та визначає свої соціальні ролі.

По-друге: самооцінку соціально-психологічних властивостей індивіда.

По-третє: картину тіла (фізичні можливості і характеристики, зовнішність) — як себе описує людина [8].

Р. Бернс обробив ідеї різних дослідників і створив узагальнену структуру «Я-концепції». Він викладає її як сукупність трьох базових компонентів (див. схему 1):

1. Когнітивна складова. Конкретні уявлення людини про себе, які є для неї переконливими і не залежать від того, чи базуються вони на об'єктивних знаннях, чи на суб'єктивних оцінках.

2. Емоційно-оцінна складова. «Я-концепція» — є не лише константою або переліком характеристик певної людини. Це сукупність оціночних характеристик та переживань, що з ними пов'язані.

3. Поведінкова складова. Люди не завжди поведуться відповідно до своїх переконань. Певна поведінка може бути соціально неприйнятною, або можуть існувати моральні сумніви людини, або навіть страх покарання — це, в свою чергу, має вплив на установку та, ймовірно, модифікує поведінку індивіда [2].

Структура «Я-концепції» за Р. Бернсом

У складі «Я-концепції» виокремлюються три основні модальності:

«Я-реальне»	«Я-ідеальне» (Динамічне «Я»)	«Я-дзеркальне»
уявлення індивіда про:		
себе в теперішньому часі. Такі уявлення можуть бути реальними або помилковими.	те, як хоче себе бачити або намагається бути.	бачення або оцінку його особистості з боку оточуючих.

Окрім зазначених модальностей можна ще звернути увагу на: «Я» як перелік образів чи масок, що людина демонструє соціуму задля прикриття власних недоліків, негативних рис; «Я-фантастичне»; «Я-можливе»; «Я-духовне»; «Я-публічне» та інші.

Всі «Я» людини формуються під впливом його можливостей та якостей (фізичних, соціальних, розумових тощо) та залежать від сфери прояву, часового виміру. Але не дивлячись на це «Я-концепція» є цілісним утворенням.

Свідомість і почуття «Я» формуються поступово. Особливо важливими для формування «Я-концепції» є вікові періоди, коли розвивається особи-

стість, тобто періоди дитинства та юності. На цих етапах вирішуються специфічних задач, розв'язання яких (за допомогою педагогічних, соціальних умов та впливів) складуть систему взаємовідносин із соціумом, ставлення до себе та оточуючих, що ми і називаємо «Я-концепцією».

Розглянуті наукові позиції демонструють, що вже на початкових етапах онтогенезу дитина не може гармонійно розвиватися без включення в цей процес іншої людини. Родина формує перші установки щодо майбутніх соціальних зв'язків, бачення «Я», прагнення до самопізнання та самовідношення. Ми можемо стверджувати, що «Я-концепція» є певним результатом ставлення до дитини з боку батьків [9].

В процесі оформлення «Я-концепції» можна виділити фактори трьох рівнів: макро-, мезо-, мікрофактори. Оптимальними умовами для повноцінної і здорової роботи психіки Б. Г. Ананьєв називав «забезпечення відкритої взаємодії або діалогу на всіх етапах і рівнях розвитку людини» [10].

З моменту народження немовля не відчуває кордонів між собою та світом. По мірі дорослішання воно «відокремлює» своє тіло від оточуючого середовища і приходять до розуміння повного володіння своїм тілом. Наступним етапом іде порівняння себе із членами родини (наприклад, усвідомлення вікової ієрархії, фізичних відмінностей тощо). Зараз «Я-концепція» — це демонстрація своїх здібностей, наявність переваг і можливостей [1].

Аналізуючи різні теорії формування «Я-концепції», бачимо, що вони часто присвячені тому чи іншому віковому етапу. При цьому знаходимо два аспекти, що не залежать від віку: значення сімейних відносин та роль значимих інших [2].

Відносини з батьками. Раннє дитинство — період, коли батьки є головними в житті дитини. Їх зворотний зв'язок формує основу уявлень про своє «Я» малюка. До того ж саме батьки унікально впливають на розвиток «Я-концепції» через фізичну, емоційну і соціальну залежність дитини від них.

«Значимі інші» — люди, які є особливими для дитини (тобто вона розуміє їх можливість впливати на неї). Такі люди мають велике значення в житті конкретної дитини. Рівень впливу з їх боку визначається авторитетом, що вони мають, характером стосунків, що склалися тощо [8]. До значимих інших відносимо інших членів родини (окрім батьків), вчителів, однолітків и т. п.

У молодшому шкільному віці відбувається значне розширення сфери «Я», а тому можемо стверджувати особливу важливість цього періоду для формування концепції Я. З'являються рефлексія та інтроспекція, завдяки цьому молодший школяр починає інакше сприймати оточення і світ, з'являються власна думка, погляди, власне уявлення про цінності [11]. Дитина починає формувати своє ставлення до суспільних процесів, розвивається мислення, здатність до аналізу, узагальнення. У віці від 7 до 11 років на якість «Я-концепції» дуже сильно впливають досягнення в навчанні (адже це провідна діяльність даного віку), а основним значущим іншим стає вчитель — від нього залежить оцінювання учня. Завдяки впливу вчителя закладаються уявлення про здібності, які в свою чергу формують

базу «Я-реального» школяра. Отримані оцінки впливають не лише на уявлення про власні здібності, завдяки їм дитина «малює» загальне уявлення про себе як про людину. Але дитині важко одночасно виконувати дві ролі: того, кого оцінюють, і того, хто оцінку надає. Відповідно до цього здатність оцінювати інших розвивається швидше, ніж можливість самооцінки [12].

Навчання в школі — це набір оціночних ситуацій: адже під аналіз підпадають всі процеси: робота учня, його поведінка, його особистість, взаємини з однокласниками, зовнішність тощо. До початку середнього шкільного віку самооцінка може бути мотиватором для досягнення результату, гарної поведінки, спілкування. При цьому оцінка з боку соціуму залишається актуальною і значущою, бо вона виступає мірилом для порівняння свого «Я» з баченням оточуючих. До цього ж «Я-концепція» є гарантом адекватного взаємооцінювання дитини та оточуючих.

Розгалуження мережі соціальних контактів в молодшому шкільному віці (та самі контакти також) мають обов'язковий вплив на «Я-концепцію» та сприяють розвитку самостійності дитини, її сепарації від матері і батька. Це приводить до прагнення дитини (у віці 6–7 років) стати на нове доросліше життєве місце, почати виконувати діяльність, що є важливою не лише для дитини, а для соціуму (соціально важлива діяльність). В цей же період дитина починає розуміти своє місце не тільки в початковому процесі, але і в системі соціальних зв'язків (усвідомлює себе суб'єктом цих зв'язків), це приводить до усвідомлення «Я-соціального». Соціальне Я в свою чергу є чинником формування внутрішньої позиції дитини, що також є особистісним новоутворенням в молодшому шкільному віці.

Важливість соціального Я визначається тим, що через нього у дитини з'являються «Я-емоційне», «Я-ідеальне», «Я-фізичне».

«Я-емоційне». Спілкування дитини із значущими іншими має певне емоційне навантаження, а це і приводить до розвитку емоційного Я. Дорослішаючи, дитина починає більше розуміти свою емоційну сферу. Емоції набувають таких характеристик, як тривалість, стійкість, глибина. Розвиток емоцій приводить до появи сталих хобі і інтересів, що, в свою чергу, збільшує тривалість дружніх відносин (які базуються на міцних вподобаннях).

«Я-ідеальне». Емоційно забарвлені соціальні контакти формують «Я-ідеальне». Також розвитку цього новоутворення сприяє дружба. Через спілкування з оточуючими ми стаємо собою. Про сформоване «Я-ідеальне» можна говорити вже наприкінці початкових класів. Значення ідеального Я є дуже важливим для становлення особистості, адже дитина прикладає зусилля, щоб відповідати цьому образу. Як правило, він пов'язаний із уявленнями про конкретну людину.

Звертаючи увагу на якість самооцінки, зауважимо, що в молодшому шкільному віці в нормі присутні всі її види: адекватна і завищена стійка або нестійка, що на практиці дає або неадекватно завищену, або неадекватно занижену самооцінку. Розвиваючись, діти навчаються оцінювати себе більш адекватно, своє уміння та можливості, і тим самим знижують тенденцію до переоцінки себе. Самооцінка ж молодшого школяра, з одного

боку, характеризується динамічністю (конкретна і ситуативна), з іншого боку, має тенденцію до стійкості та надалі перетворюється у внутрішню позицію індивіда, виступаючи одним із мотивів поведінки та чинником формування певних якостей особистості.

Висновки. Народжуючись, людина не володіє жодною системою критеріїв оцінки самого себе. Вона засвоює ці оцінки від інших і формує на цій основі власну систему критеріїв і уявлень. Численні дослідження продемонстрували залежність «Я-концепції» від відносин з первинними вихователями, однолітками та значущими іншими. Завдяки контакту з соціумом у дитини починають формуватися уявлення про себе, самооцінка, образ, до якого вона свідомо чи несвідомо прагне. Вона починає аналізувати свою поведінку, ситуації, в які потрапляє. «Я-концепція» виступає в якості сита, через яке кожна ситуація просівається, підлягає осмисленню, наділяється значенням та додає нової формації для самооцінки.

Формування Я-концепції людини означає не тільки здатність пристосуватися до поточних життєвих умов, або ці умови створювати. Це також самостійність, здатність ініціювати щось нове, соціально цінне, і вміння реалізувати свої ідеали в практичній, спільній з іншими людьми, діяльності.

Можна сказати, що «Я-концепція» має три основні ролі в житті людини: допомагає досягти внутрішньої узгодженості особистості, інтерпретує досвід і виступає джерелом очікувань.

Молодший шкільний вік займає одне з головних місць в становленні самооцінки, адже саме в цей період відбуваються кардинальні зміни всіх її складових, більшої зрілості набувають рівневі репрезентації та вдосконалюється діяльність самооцінювання. В якості засобів самооцінки починають виступати звернення дитини до аналізу своїх дій і вчинків як до найбільш сильних по доказовості підстав.

Список використаних джерел та літератури

1. Крайг Г. Психология развития/ Г. Крайг, Д. Бокум. — СПб.: Питер, 2005. — 940 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание/ Р. Бернс. — М.: Прогресс, 1986. — 420 с.
3. Психология личности: словарь-справочник / Под ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. — К.: Рута, 2001. — 320 с.
4. Петровский А. В. Психология. Словарь/ А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. — М.: Политиздат, 1990. — 494 с.
5. Загальна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук, Т. Зелінська, Т. Лисянська. — К.: Просвіта, 2005. — 464 с.
6. Либин А. В. Дифференциальная психология на пересечении европейских, российских и американских традиций/ А. В. Либин. — М.: Смысл, 1999. — 532 с.
7. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста/ Ф. Райс, К. Долджин. — СПб.: Питер, 2010. — 812 с.
8. Кон И. С. Открытие «Я»/ И. С. Кон. — М.: Политиздат, 1978. — 367 с.
9. Романова И. О. Особенности формирования образа Я у детей дошкольного возраста/ И. О. Романова// Успехи современного естествознания. — 2013. — № 10. — С. 162–164.
10. Ананьев Б. Г. Психология педагогической оценки. Избранные психологические труды в 2 т. Том 2/ Б. Г. Ананьев. — М.: Педагогика, 1980. — 288 с.
11. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебник для вузов/ И. А. Зимняя. — М.: Логос, 2004. — 384 с.

12. Співак Л. М. Діагностика і корекція «Я-концепції» молодших школярів з низьким рівнем навчальних досягнень: навчальний посібник / Л. М. Співак. — К.: Каравела, 2011. — 330 с.
13. Гуменюк О. Психологія Я-концепції / О. Гуменюк. — Тернопіль: Економічна думка. — 2002. — 186 с.
14. Кон И. С. В поисках себя: Личность и ее самосознание / И. С. Кон. — М.: Политиздат, 1984. — 335 с.

REFERENCES

1. Craig, G. & Baucum, D. (2005). *Human development*. (9th ed.). T. V. Prokhorenko (Ed.). Saint Petersburg: Piter.
2. Burns, R. (1986). *Self-concept Development and Education*. Moscow: Progress.
3. Gornostai, P. P. & Titarenko, T. M. (Eds.). (2001). *Psihologija lichnosti: slovar-spravochnik [Psychology of personality: glossary]*. Kyiv: Ruta. [in Russian].
4. Petrovskij, A. V. & Jaroshevskij, M. G. (1990). *Psihologija. Slovar [Psychological dictionary]*. Moskva: Politizdat. [in Russian].
5. Skripchenko, O. V., Dolins'ka, L. V., Ogorodnijchuk, Z. V., Zelins'ka, T. & Lisjans'ka T. (2005). *Zagalna psihologija: navchalnyi posibnyk [General psychology: tutorial]*. Kyiv: Prosvita. [in Ukrainian].
6. Libin, A. V. (2009). *Differencial'naja psihologija na peresechenii evropejskikh, rossijskikh i amerikanskih tradicij [Differential psychology: at the crossroads of European, Russian and American traditions]*. Moskva: Smysl. [in Russian].
7. Rice, F. & Gale Dolgin, K. (2010). *The Adolescent: Development, Relationships, and Culture*. (E. Nikolaeva, Trans). Saint Petersburg: Piter.
8. Kon, I. S. (1978). *Otkrytie «Ja» [Self-finding]*. Moskva: Politizdat. [in Russian].
9. Romanova, I. O. (2013). Osobennosti formirovanija obraza Ja u detej doskol'nogo vozrasta. [Specialties of forming of self-concept of primary school age]. *Uspehi sovremennogo estestvoznanija — Successes of contemporary natural sciences*, 10, 2013, 162–164. [in Russian].
10. Ananiev B. G. (1980). *Psihologija pedagogicheskoj ocenki. Izbrannye psihologicheskie trudy v 2-h tomah [Psychology of pedagogical evaluation. Selected psychological works]*. (Vol 2). Moskva: Pedagogika. [in Russian].
11. Zimnjaja, I. A. (2004). *Pedagogicheskaja psihologija: uchebnik dlja vuzov [Pedagogical psychology: college textbook]*. Moskva: Logos. [in Russian].
12. Spivak, L. M. (2011). *Diagnostika i korekcija «Ja-koncepcii» molodshih shkoljariv z nizkim rivnem navchalnih dosjagnen. Navchalnij posibnik [Diagnostics and correction of «self-concept» of the primary school age children with low level of academic achievements. Tutorial]*. Kyiv: Karavela. [in Ukrainian].
13. Gumenjuk, O. (2002). *Psihologija Ja-koncepcii [Self-concept psychology]*. Ternopil: Ekonomichna dumka. [in Ukrainian].
14. Kon, I. S. (1984). *V poiskah sebja: Lichnost' i ee samosoznanie [In quest of myself: Personality and its identity]*. Moskva: Politizdat. [in Russian].

Сумарева К. В.

психолог,

Центр психологической помощи детям и подросткам «Равновесие», Киев
слушатель Института последипломного образования Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОСОБЕННОСТЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ «Я-КОНЦЕПЦИИ» РЕБЕНКА МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме

В статье исследуется формирование Я-концепции ребенка младшего школьного возраста. Предоставляется краткий исторический очерк развития представлений о понятии «Я-концепция» и основные определения. Анализируется структура Я-концепции и определяются факторы, влияющие на развитие самооценки с момента рождения человека. Рассматриваются особенности «Я-концепции», характерные именно для младшего школьника.

Ключевые слова: Я-концепция, младший школьный возраст, формирование Я-концепции, развитие самооценки, структура Я-концепции.

Sumarieva K. V.

psychologist,

Center of Psychical help to children and youth — 'Balance', Kyiv, Ukraine

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Institute of postgraduate and continuing graduation, Psychology

e-mail: SumarievaK@gmail.com;

ORCID 0000-0001-8373-6547

THEORETICAL ASPECTS OF «SELF-CONCEPT» FORMING OF PRIMARY SCHOOL AGE CHILD

Abstract

People are social creatures. From the first moments of life they are involved in relationships with people, and such a thing as a «Self-concept» is formed in the process of communication. «Self-concept» is a constant feeling of certainty itself, it determines what the individual is and what he thinks of himself. Creating a positive «self-concept», influence of adults, «significant others», and use the «Self-image» of the child is important in the process of education and training. A primary school age is the very important step in self-esteem forming, during which the child is involved in socially significant activity and broad areas of communication. Given this, the author aims to consider under Article psychological characteristics of «self-concept» of primary school age child, namely the formation of self-esteem, and factors that are crucial to this process.

«Self-concept» actively studied by various authors, including W. James, A. Maslow, Carl Rogers, I. Kon, A. Petrovsky, and others. Summarizing different approaches R. Burns described the structure of «self-concept», highlighting three main components: cognitive, emotional, behavioral. Primary school age is one of the main periods in the development of self-esteem as a system. It is the period of dramatic changes taking place. All components of self-esteem become more mature to the level of representation and improved self-assessment activities. As a main means of self-esteem

in this period are tries of the child to analyze own actions and deeds as the strongest evidence of empirical nature.

Key words: Self-concept, primary school age, Self-concept forming, self-esteem development, Self-concept structure.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2016